

Miért nem szóltak előre?¹

■ A LEMONDÓ SZÜLŐK FELKÉSZÍTÉSÉRŐL

Az örökbefogadók felkészítése mára – bármekkora szakmai és laikus ellenállás előzte is meg kötelező bevezetését – rengeteg hasznos és pozitív tapasztalattal szolgál a szociális szakma és az örökbefogadásban érintett felnőttek és gyerekek számára egyaránt. Az örökbefogadással kapcsolatos másik kulcsfontosságú döntés-előkészítő tevékenység (lenne) a vér szerinti szülőnek nyújtott segítség abban, hogy a lehető legjobb döntést hozza. Bár a pszicho-szociális krízishelyzetben lévő, gyermeke nevelését vállalni nem tudó nő – vagy család – támogatása mindenképpen szociális munkás feladat, ez is sokat változott a világ sok részén, és nagyon erősen függ a helyzet társadalmi megítélésétől. Magyarországon sajnos nincsenek kutatások örökbeadó szülőkről, nagyon keveset tudunk arról, milyen élethelyzetben, miért mondanak le a nők gyerekeikről, és még kevesebbet arról, hogyan gondolkodnak utána. Mint ha az igény is meglehetősen kicsi lenne a sztereotípiáktól való elrugaszkodásra: általánosnak mondható vélekedés, hogy ezeknek a nőknek arra van szükségük, hogy titokban elvonulhassanak valahova, ahol nem ismerik őket, megszabadulhassanak gyermeküktől, majd visszatérhessenek egy olyan közegbe, amelyik nem tud, vagy nem akar tudni arról, ami velük történt, és mindent elfelejthessenek. A fő problémát az jelenti, hogy a megoldási kísérletek sem a megismerés, megértés irányába haladnak, a törekvések célja nem az, hogy elsősorban megelőzzük, és ha már megtörtént, elviselhetővé, vállalhatóvá, emberként élhetővé majd feldolgozhatóvá tegyük ezeket a helyzeteket a rászorulóknak számára. E helyett inkább a szőnyeg alá söprés gyakorlata virágzik: hagyják gyermekeiket utcai inkubátorokban, felejték őket lakóhelyüktől távol eső kórházakban, mondjanak le róla és éljék nyugodtan tovább az életüket. Kin segít ez a megoldás valójában? Honnan kapnak ezek a gyerekek segítséget, bármiféle kulcsot, amikor gyökereiket, identitásukat keresik majd? Honnan jönnek és hova tűnnek el ezek az anyák, akik olyannyira magukra hagytak, hogy közvetlen környezetükben, ahol a terhesség kilenc hónapja alatt voltak, senki nem tudott jobb megoldást ajánlani, mint hogy tegyék egy ismeretlen fekete dobozba, majd felejték el gyermekeiket? Miféle segítségre számíthatnak, ha visszatérnek oda?

■ MINTHA NEM TUDNÁNK

Nem állítom azt, hogy ne lenne sok gyerekéről lemondani kénytelen szülő, aki azt hiszi, hogy valóban azzal jár a legjobban, ha a legnagyobb titokban szül egy idegen helyen, majd aláírja a lemondó nyilatkozatot, és örökre elfelejti az egészet. Segítő szakemberként azonban, számtalan külföldi kutatási eredmény birtokában egyszerűen nem tehetünk úgy, mintha ez ilyen egyszerű lenne, és mindannak tudatában, ami ismeretes, megengedhetetlen, hogy ne készítsük fel az örökbe adást fontolgatókat az előre látható következményekre. Nem hihetjük tovább, hogy a gyerekeikről lemondó anyák tényleg elfelejtették őket, tiszta lappal új életet kezdtek, és felszabadultan élnek, mentesen a múlt sötét árnyaitól, amúgy meg nem fontosak, nem jó anyák, nem érdemelnek kíméletet és törődést. Tudjuk, hogy majd mindegyikük számára a gyerekről való lemondás volt az élet egyik legnagyobb traumája, a vér szerinti anyák több mint fele mondta, hogy utána soha többé nem tudtak visszatérni a rendes kerékvágásba, másnak és távolinak érezték magukat barátaiktól és családjuktól, és a különböző vizsgálatok

60 és 85% közöttire tették azok arányát, akik naponta gondolnak a gyerekekre, akiről lemondtak, még akár 30 évvel az átadás után is.

Az örökbefogadás jogi szabályozása és az eljárás maga hagyományosan nem különösebben nagy hangsúlyt fektet a vér szerinti szülőre. A hazai jogszabályok a gyermek 6 hetes koráig biztosítják a döntés visszavonásának lehetőségét titkos örökbeadás esetén, tehát a teljes tagadásban élő nőknek, akik vakon lemondanak gyerekeikről (Csjt. 48. par. (1)-(3) bek.), és semmit nem akarnak tudni róla, még adnak másfél hónapot arra, hogy változtassanak ezen. Túlságosan is nyilvánvaló, hogy szakmai segítség, támogatás nélkül ezt nem fogják megtenni, hiszen a titkos lemondás aktusával egy olyan eljárást választottak, ami az egész gyors meg nem történtté tételét hivatott „számukra” biztosítani. A gyerekek jövőjének tervezésében, megismerésében aktívabb, nyílt örökbeadást választó, így az örökbefogadók-ról informálódó, netán őket megismerni kívánó szülő esetében viszont jóval óvatosabb a jogszabály: nekik egyetlen napot sem ad arra, hogy meggondolják magukat. Ha nincs is jogunk ezt a fajta elővigyázatosságot feltételezni a szabályozási különbségek mögött, mindenesetre elgondolkodtató, hogy a jog annak a nőnek ad kevesebb esélyt döntése megváltoztatására, aki jobban

¹ Ebben a tanulmányban jórészt részleteket közlök rövidesen megjelenő, *Segítségnyújtás az örökbefogadásban* című könyvből.

kész szembenézni helyzetével, és így nagyobb valószínűséggel gondolhatná újra.

Az örökbefogadásban aktív részt vállaló, döntéseket hozó, preferenciákat megfogalmazó, esetleg az örökbe fogadni szándékozók között válogató vér szerinti anya azonban nem felel meg kellőképpen a sztereotípiának, hogy a lemondó szülők nem törődnek gyermekükkel. Persze ezen nézet kialakulásának sokféle oka lehet. Amellett, hogy anyaság-képünkbe nehezen fér bele, hogy valaki egyszerre lehet gyermekére gondoló, vele törődő anya, ugyanakkor olyan élethelyzetben, amikor nem vállalhatja, hogy nevelni fogja, nyilvánvalóan hozzájárult ehhez a vélekedéshez az is, hogy nagyon sok gyerekről lemondó nő valóban eltűnt örökre és soha többé nem tudakolódzott felőle. Nem szabad azonban alábecsülnünk ennek történelmi okát, hiszen akár csak negyven-ötven évvel ezelőtt a házasságon kívüli gyerekszülés olyan erős stigmát és annyira kevés támogatást jelentett, hogy függetlenül attól, mit éreztek ezek a nők, még mindig jobban jártak, ha hallgattak róla. Ezért eltűnésük, és „érdeklődésük” teljes hiánya valóságos tapasztalat lehetett a velük kapcsolatba kerülő szakemberek számára. Lehetőségeik szélesedésével és a társadalmi kontextus megváltozásával azonban indokolatlannak tűnik, hogy fenntartsuk ezeket a sztereotípiákat, és e mellett szólunk a kutatási eredmények is.

Az utóbbi évtizedekben egyre gyakrabban fordul elő Amerikában, Ausztráliában és Új-Zélandon, hogy a gyermekükről egykor lemondott nők nyilvánosság elé állnak, beszélni és publikálni kezdtek tapasztalataikról, élményeikről, ezt pedig kutatások követték, amelyek egybehangzón bizonyították, hogy a gyerekről való lemondás óriási veszteség, amely nagyon hosszú távú következményekkel jár az életükben.

Egy 400 vér szerinti anyára kiterjedő új-zélandi vizsgálat (Langridge, az adatokat idézi Griffith, 5:9) adatai jól mutatják ezt: a megkérdezett 400 nő, aki az örökbeadás idején 14-39 éves volt, és azóta 5 hónap- 47 év telt el, 70%-a úgy érezte, mások nyomására adta örökbe gyermekét. Jellemzően nagyon tudatlanok voltak a lemondás idején, majdnem 30% próbálta megszakítani a terhességet, de már késő volt, több mint 60%-uk pedig nem tudta pontosan, milyen joghatásai vannak annak, amibe beleegyezett.

A terhesség ideje alatt 80%-uknak el kellett költöznie otthonából, 35,5%-uk valamiféle intézménybe vonult, amelyet arra szerveztek, hogy ott titokban szülhessenek, és több mint 30%-uk még iskolába járt, ahova legtöbbször soha nem tértek vissza a gyerekszülés után.

A döntésbe, hogy gyermekük hova kerüljön, gyakorlatilag nem volt beleszólásuk. 96% nem választhatott, hova kerül a gyerek, 94% nem találkozhatott az örökbefogadókkal, 86%-nak semmit nem mondtak róluk, és kevesebb mint 10%-uk tudja, hol van a gyereke.

A lemondás után több mint 80%-uk szenvedett emocionális zavarokban, a hónapokig tartó sírástól az ismételt öngyilkossági kísérletekig. Valamikor az átadás óta eltelt időben csaknem a nők fele megpróbálta megtudni, hol van gyermeke, mint korábban láttuk, csak ötödük járt sikerrel. 65%-uk gyakran gondol gyermekére, és ennél kicsit többen vágynak arra, hogy találkozzanak vele, bármilyen feltételt diktál is. A nők több mint fele

Tisztelt Igazgató!

... számon kerültem állami gondozásba. Ami ... február 21-én szűnt meg. ...-én megszületett a lányom, aki a ... nevet kapta. Nincs semmilyen dokumentumom róla.

Nem megzavarni szeretném az ő életét, hanem tisztázni a kiadás körülményeit.

A további életemben és a lelkemben szeretném helyére tenni ezt a megoldatlan problémát.

Köszönettel: ...

nem döntene újra az örökbeadás mellett, ha most, tapasztalataik fényében újra dönthetnének, és csak 4%-uk mondana nemet, ha gyerekeik látni kíváná őket.

Egy másik vizsgálat tanúsága szerint a vér szerinti anyák csaknem mindegyike elmondta, hogy senki nem figyelmeztette őket a lemondást követő depresszió súlyosságára. (Lifton, 1979, 222. old.) Az ezzel kapcsolatos „jóhiszemű” megközelítés az, hogy azért nem figyelmeztették őket a szakemberek, nővérek, orvosok, szociális munkások, mert maguk sem tudták. Amíg stabilan tartotta magát a hit, hogy mindenkinek jobb lesz így, a szakemberek is úgy hitték, hogy egy darabig bizonyára fájni fog, aztán enyhül és elmúlik majd, mint a legtöbb veszteség. Mivel az izoláció, a tehetetlenség és a szégyen visszatartotta ezeket az anyákat attól, hogy újra ezekhez az emberekhez forduljanak, a szakembereknek feltehetően sokáig nem is nagyon volt visszajelzésük arról, hogy nem válik be, amivel ezeket a nőket bíztatják, a fájdalom se gyorsan, se lassan nem múlik el.

Nagyon sok esetben találták, hogy a gyermekükről lemondó nők csaknem azonnal újra teherbe estek (Lifton, 1979, 224. old.), és egy második gyerekkel igyekeztek begyógyítani az első által hagyott sebet és űrt. Tudattalanul megpróbálták elveszített gyerekeiket egy másikkal helyettesíteni, és nincs abban semmi meglepő, ha ez nem működik. Ez óriási teher a második gyerek számára, aki valaki más életét hivatott élni, de jócskán felbolygatja a családi viszonyokat, kapcsolatokat is. A vér szerinti anyák életét átszövik a félelmek és fantáziák. Az állandó aggodalmak mellett ugyanúgy álmodoznak is a gyerekről, ahogyan a gyerek álmodozik róluk. Egy álmogyerek persze mindig közelebb áll a tökélyhez, mint egy valódi – ez egyébként különösen nehézze teheti a feladott gyerek testvéreinek életét.

Ha van benned egy cseppnyi jóézés, jobb életet szánsz a gyerekednek, mint amit adni tudsz neki. Ha szereted, le kell mondanod róla. Ha lemondtal róla, azt jelenti, hogy nem szereted, és nincs jogod ahhoz, hogy bármit is megtudj róla...

■ SEGÍTŐ BEAVATKOZÁSOK

Ahhoz, hogy mindez ne így legyen és a vér szerinti anyák érdemi segítséget kaphassanak akár terhességük és gyermekük vállalásában, akár az örökbeadás feldolgozásában, elengedhetetlen volna, hogy megkezdődjön az árnyaltabb gondolkodás ezekről a kérdésekről.

Sok mindent köszönhetünk ezeknek a kutatásoknak a segítő beavatkozások tervezésekor is. Nyugaton gyakran tapasztalták, hogy a vér szerinti szülők a lemondás után nagy ellenállással viseltettek a szociális munkásokkal, segítő szakemberekkel szemben, és legkevésbé az ő segítségükre vágytak, hiszen gyakran szociális munkások vették el gyermekeiket, legalábbis működtek közre a lemondásban és átadásban. Ott ezért jóval hatékonyabbnak találták az önszolgáltató csoportokat a lemondó anyákkal folytatott munkában. Nálunk talán nem egyértelműen társul a lemondó szülők rossz tapasztalata ehhez a szakmához, így jobb eséllyel indulhatunk a nekik nyújtott segítségben, bár az önszolgáltató csoportok szerepe elvitathatatlan. Mindabból, amit a ma megkérdőzött vér szerinti szülők a szakemberek szemére hánynak, jó eséllyel lehet megtervezni azokat a szolgáltatásokat, amelyekre valójában szükségük van. Az általuk felsorolt problémákat Winkler gyűjti össze (1988, 49-52. old.):

■ A lemondással kapcsolatos problémák:

Nem saját döntésük volt. A vér szerinti szülők gyakran számoltak be arról, hogy a szakemberek és mások nyomásának engedve mondtak le gyermekükről. A szociális munkásokat, segítő

szakembereket felkereső, gyermekükről való lemondáson gondolkodó nők esetében talán ma kisebb a veszély, hogy úgy érzik, nincs más megoldásuk, mint az örökbeadás, hiszen a szakma is, a társadalmi közeg is nagy mértékben megváltozott. Sajnos azonban távolról sem mindenki találkozik ebben az élethelyzetében felkészült szakemberekkel. Nagyon gyakori, hogy kórházak nőgyógyászati osztályain, ahol rengeteg meddőséggel kezelt, örökbe fogadást is számításba vevő páciensről tudnak, túl gyorsan találnak „megoldást” annak a nőnek a problémájára, aki csak megemlíti, hogy örökbe akarja adni gyermekét. Ma Magyarországon még nagyon kevés szülészeti osztályon van olyan felkészült szociális szakember, aki képes ezt a helyzetet árnyaltan átlátni, és az örökbeadást fontolgatót megfelelő információval és segítséggel ellátni. A kellő szakmai felkészültség hiányában pedig megtörténhet, hogy a szakember annyira kézenfekvőnek tartja az örökbeadást, hogy elmulaszt meggyőződni arról, nem bizonytalan-e ebben a lemondani készülő szülő.

Információhiány. A legtöbb lemondó szülő úgy emlékszik vissza, hogy nem kapott megfelelő tájékoztatást az örökbeadás alternatíváiról, nem tudta, mi mást tehetne, nem tudta, milyen jogai vannak vér szerinti szülőként, és nem volt tisztában az örökbeadás folyamatával. Ez szintén nagyon gyakran így lehet, hiszen a legutóbbi a témában készült ombudsmani vizsgálatból is az derült ki, hogy az örökbe fogadással foglalkozó szakemberek nagy része maga sincs tisztában az eljárással, és ezáltal tájékoztatási kötelességének sem tehet eleget (Gönczöl, 2000). Gyermekvédelmi szempontból talán már szükségtelen is lenne kiemelni, hogy a gyerekről való lemondáson gondolkodókkal folytatott munka minimumfeltétele volna az, hogy tájékoztatjuk őket minden elképzelhető lehetőségről, támogatásról, segítségről, amelyekkel megtarthatják gyermekeiket.

Az érzelmek váratlan intenzitása. Miért nem mondták, hogy ennyire fog fájni, és hogy ez a fájdalom soha nem múlik el? – írja Sue Wells, és tapasztalata szerint ezt kérdezi minden vér szerinti anya. A kutatások tapasztalatai szerint gyakorlatilag egyikük sem volt felkészülve arra az erőteljes érzelmi reakcióra, amit a lemondás után átéltek. Amióta ennek szinte törvényszerű bekövetkezése ismert a szakemberek előtt, nézetem szerint alapvető volna erre felkészíteni a vér szerinti szülőket. Egy jövőbeli fájdalmat természetesen nem lehet előre átélni, de el lehet mondani, mik mások tapasztalatai, meg lehet szervezni, hogy ezt akár tőlük hallják, mindenesetre semmiképp sem lehet letagadni, és azt mondani, hogy így lesz a legjobb mindenkinek. A megfelelő informáltságon alapuló döntéshozatal előtt tudniuk kell, hogy talán helyzetükben az örökbeadás a legmegfelelőbb döntés, de biztosan nem ez lesz a legfájdalommentesebb.

Mellőzöttség. Sokan érezték, hogy az örökbeadás folyamata kizárólag a gyerekről és az örökbe fogadókról szól, ők pedig csak a 'szükséges rossz'. Ez az érzés valószínűleg nem véletlen, hiszen annyira jól tükrözi a társadalom hozzáállását: az élet nem lehet teljes gyerek nélkül, szegény gyerekekre váró pároknak hosszú éveket kell várniuk, miközben érdemtelen nők elhagyják gyerekeiket. Ugyanakkor ahhoz, hogy a gyerekekhez másképp

Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat
részére

Tisztelt ...!

Azzal a kéréssel fordulok Önökhöz, hogy gyermekem örökbeadásának titkosságát megszüntessék.

Indokaim: ...-ben politikai okok miatt férjemet és engem letartóztattak. Gyermekemet nem sokra rá állami gondozásba vették. A börtönök alatt is tartottam az intézettel a kapcsolatot. ... októberében szabadultam, attól kezdve minden vasárnap látogattam gyermekem. ... szeptemberében ...-ra költöztem jelenlegi férjemhez. Mivel veszélyeztetett terhes voltam, nem tudtam Budapestre utazni. Kértem a gyermekem állami gondozásának megszüntetését, de csak annyit sikerült elérnem, hogy a tartásdíjat megállapítsák. ... júliusában tudtam csak újból az intézetbe menni, de addigra már nevelőszülőkhöz adták gyermekemet. Felkerestem az Önök intézetének elődjét is, hogy érdeklődjem a történetek iránt, de nagyon elutasító választ kaptam. Közölték velem, hogy állandóan cserélgetem a munkahelyemet, nincs állandó lakásom és teljesen alkalmatlan vagyok a „szocialista társadalomnak” nevelni a gyermekem. Tiltakozással csak annyit értem el, hogy megfenyegettek; „még ezt a gyermekem is elveszíthetem”.

Ettől kezdve már sokat nem tehettem, és ...-ben aláírtam az örökbeadási engedélyt. A férjem börtönből való szabadulása után, ...-ben meghalt. Hosszú évek óta vártam, hogy talán a rendszerváltás után az ügyben valami változás történik, és itt is érvényes a felmentés. Tudom nagyon hosszú idő telt el, és annyi intelligenciával rendelkezem, hogy amennyiben kedvező választ kapok, úgy fogom elrendezni az ügyet, hogy lelkiileg senki ne sérüljön.

Előre is köszönöm:

tisztelettel: ...

nem jutók vágya beteljesedjen, mégiscsak szükségesek ezek a 'rossz anyák', akik magukra hagyják gyerekeiket. Érdeemes lenne talán ezt újragondolni, más csak azért is, mert régen bizonyított tény, hogy az örökbefogadott gyerek identitása mindig sérül, ha anyjára rosszként kényszerül gondolni, és akkor még egy szót sem szoltunk a vér szerinti szülő identitásának épségéről.

Információhiány az örökbefogadó családról. A vér szerinti szülők több mint 90%-a semmit sem tudott a gyermekét nevelő családról, gyereke korai fejlődéséről. Szinte egybehangozóan mondták, hogy óriási szükségük lett volna annak ismeretére, hogy a gyerek, akiről lemondtak, jól van, mert életük így csupa szorongás volt: nem történt-e valami baja. Még ahol a teljesen nyitott örökbefogadásnak nem is feltétlenül adták a feltételei, annak ott sem volt akadály, hogy a vér szerinti szülő időről időre megnyugtató információhoz juthasson gyermeke fejlődéséről, épségéről.

A gyászolás képtelensége. Nagyon megnehezíti a gyázmunkát, ha a lemondó szülőnek nincsenek emlékei a gyerekről, nem is látta, nincs kitől elbúcsúznia. Ahogy nem segít, ha megpróbáljuk elfelejteni, meg nem történné tenni az egészet, úgy attól sem érzik jobban magukat, hogy rá sem nézhetnek gyermekükre. Sokan mondták, hogy ha megnézték volna, soha nem tudtak volna lemondani róla, és jellemző, hogy az örökbe adni szándékozók kérik, hogy ne mutassák meg nekik újszülöttjeiket, mert tudják, hogy akkor képtelenek volnának elengedni. Ennek a kérésnek eleget tenni azonban nézetem szerint igen megkérdőjelezhető: ha valóban ez választja el őket attól, hogy vállalják szülői felelősségüket, és a gyerekeket attól, hogy saját családjukban nőjenek fel, akkor indokolhatatlan nem átlépni ezt a határt, ha pedig nem ezen múlik, akkor értelmetlen.

Értéktelenség érzete, megtépázott öntudat. Ezzel a súlyos krízishelyzettel természetesen együtt jár az önértékelés romlása, a büntudat és szégyen, de nagyon sok múlik azon, hogy mennyi tisztelettel kezelik őket, mennyire tudják megőrizni ebben a helyzetben méltóságukat. Ha szükségleteiket és élményeiket nem vesszük figyelembe, azzal csak súlyosbítjuk értéktelenség-érzetüket.

Máig egyik legdrámaibb élményem ebben a kérdésben annak a fiatal nőnek az esete, aki tulajdonképpen véletlenül került hozzám. Jogász ismerősöm küldte el azzal a kéréssel, hogy segítsek neki eligazodni a külföldre történő örökbeadással kapcsolatos jogszabályokban. Brigitta azzal a kéréssel érkezett, hogy segítsek neki örökbe adni 4 éves kislányát, akit kezdettől fogva ő maga nevelt. Az addig felkeresett szakemberek csak azért nem tudtak segíteni, mert Brigitta ragaszkodott hozzá, hogy kislánya külföldre, mégpedig Hollandiába kerüljön, és ezen a kikötésen megakadt a rendszer. A gyerek apja már a terhességről értesülve magára hagyta Brigittát, nem volt hajlandó nevére venni a gyereket, és az anya sem tett lépéseket ennek kikényszerítésére. A nem várt terhesség teljesen kizökkentette Brigittát akkori életéből, kénytelen volt abbahagyni egyetemi tanulmányait, nagyon nehéz anyagi helyzetbe került. Családjá csak azon az áron

segítette, hogy teljesen kivette kezéből az irányítást, anyaként nem érezhette magát kompetens személynek. Felkészületlen volt, de támogatást sem kapott, így a gyerek 4 éves korára teljesen elkeseredett és minden önbizalmát elveszítette. Ha anyaként önállósdni, és családjától távolodni próbált, az alberletről alberletre vándorlással és örökös anyagi problémákkal kellett szembenéznie. Szülei a saját feltételeik mellett segítettek volna, de kapcsolatuk annyira megromlott, hogy bárkire inkább bízta volna kislányát, mint rájuk. Brigitta önértékelése rendkívül alacsony volt, nagyon rossz anyának tartotta magát, és egyértelműen jobb életet szeretett volna kislányának. Ennek biztosítékát egyedül abban látta, ha a gyerek Hollandiába kerül, ahol Brigitta korábban hosszabb időt töltött, és ahol jó tapasztalatokat szerzett. Életének legönállóbb, legboldogabb szakasza ehhez az országhoz fűződött, így szerette volna gyermekét is ott tudni. Találkozásunk elején teljesen elszánt volt az örökbeadás kérdésében, több ügyvéddel is beszélt már. Nyilvánvaló volt, hogy nagyon erősen kötődik gyermekéhez, önmagát érdemtelennek tartja az anyaságra, és erős benne a büntudat és az önbüntetői hajlandóság is. E mellett konkrét problémát jelentett a lakáskérdés, amelynek megoldásához addigra türelmét vesztette. A beszélgetésünkre szánt időt szinte teljes egészében annak szenteltem, hogy anyai szerepében erősítsem, hangsúlyozzam jelentőségét kislánya életében, és tájékoztassam arról, milyen érzelmi következményekkel járna saját és kislánya számára is az örökbeadás. Rendkívül alacsony önértékelése miatt nehezen fogadta ezeket az információkat, belegondolni is nehezebbre esett, hogy ekkora szerepe lehet kislánya életében, ezért fontosnak tartottam, hogy időt nyerjen. Kislányát öt napra sikerült helyettes szülőknél elhelyezni, mialatt Brigitta magára maradhatott átgondolni nehézségeit, lakás- és álláskeresésre fordíthatta az időt – rendkívüli hatékonysággal meg is oldotta mindkettőt. A legfontosabb hozadékként azonban megtapasztalhatta, milyen érzés neki, és milyen hatással van kislányára, hogy – ha csak rövid időre is – mások nevelik. Azóta több mint négy év telt el, és Brigitta azt állítja, ma már nem is nagyon emlékszik arra, hogy volt idő, amikor problémái megoldását az örökbeadásban látta. Nem tudom, mi történt volna, ha nem találkozik akkor valakivel, aki mindenképp elhelyezi az anyai szerepében való megerősítését, és az örökbeadás lelki oldalaira való felkészítését. De abban biztos vagyok, hogy egyetlen nőt sem lenne szabad hozzásegíteni az örökbeadáshoz anélkül, hogy valaki ezt megtenné.

Tisztelt Gyermekvédelmi Szakszolgálat!

Azzal a kéréssel fordulok Önökhöz, hogy ...-ben született, ... nevű gyermekem segítsenek megkeresni.

Az én nevem: ... . Anyám neve is ... .

Egykori élettársam, ..., intézetbe adta kislányomat – tudtom nélkül. Tudomásom szerint a gyerek nevelőszülőkhöz került.

Én nem mondtam le a gyerekről és szeretném vele a kapcsolatot tartani.

Nagyon kérem Önöket, segítsenek gyermekemet megtalálni.

Segítségüket nagyon köszönöm.

Tisztelettel: ...

Vannak országok, ahol az örökbeadást számításba vevőkkel folytatott munka szinte kizárólag abból áll, hogy annyira megerősítik őket, hogy képesek legyenek vállalni és felnevelni gyermekeiket. Norvégiában például gyakorlatilag nem létezik országon belüli örökbefogadás, részben a vér szerinti családok hatékony támogatása és megtartása, részben pedig a nevelőszülői rendszer kiterjedtsége miatt. Griffith szerint alapvetően két ok, az anyagi források hiánya és az emocionális támogatás nélkülözése vezet a gyerekről való lemondáshoz (5:4), és ahol az a két támogatórendszer megfelelően működik, ott magától nagy valószínűséggel nem dönt az örökbeadás mellett szinte senki. Bár vannak országok, amelyek gyakorlata támogatja ezt a kissé egyszerűsítettnek tűnő megközelítést, nem állíthatjuk, hogy ne lehetne olyan élethelyzet, amelyben valaki számára a megfelelő döntés az örökbeadás. Azt azonban ma már tudjuk, melyek azok a legfontosabb dolgok, amelyekre a szociális munkásoknak figyelniük kell az ilyen esetek kapcsán annak érdekében, hogy minimalizálják az érintettek szenvedéseit. Az örökbeadók döntésének elősegítéséhez elengedhetetlen, hogy minden lehetséges információt előre átadjanak nekik: tisztában legyenek a döntés minden alternatívájával. Szociális munkásként kötelességünk meggyőződni arról, hogy senki nem azért mond le gyermekéről, mert semmiféle más kiutat nem

ismer problémájára. Ugyanígy alapvető fontosságú, hogy értesüljenek más, hasonló helyzetet már átélt emberek tapasztalatairól, hiszen csak így készülhetnek fel arra, amit érezni fognak; és csak mindezen információ birtokában hozhatnak felelősségteljes döntést. E mellett le kell mondani arról az elképzelésről, hogy ezek a nők legjobban akkor járnak, ha békén hagyják őket, és olyan kevéssé kell részt venniük a folyamatban, ahogy csak lehetséges. Későbbi fájdalmukat és problémáikat csökkenti, ha úgy érezhetik, hogy részük volt az örökbefogadásban, és sokkal nagyobb valószínűséggel tudnak majd együtt élni döntésükkel, ha rendelkeznek információval az örökbefogadóról, és biztosak lehetnek benne, hogy gyermekük jó helyre került.

Az örökbeadás lehet valaki érvényes döntése, de nem születet alternatívák hiányából és elfogadhatatlan, hogy maximális szakmai segítség nélkül, izoláltan jusson bárki erre.

Természetesen azok, akiknek gyermekükről valamely külső kényszer – például szülői felügyeleti joguk bíróság általi megvonása – miatt kellett lemondaniuk, bizonyos szempontból más helyzetben vannak, az ide vezető speciális problémák más segítséget, beavatkozást igényelnek, más aspektusból viszont helyzetük nagyon is hasonló.

Tisztelt Igazgató Úr – Hölgy!

Kérelem

Lent nevezett azzal a kéréssel fordulok Önökhöz, hogy felvilágosítást kapjak Önöktől kislányomról, melyet az Önök intézete ... februárjában vett át, abból a célból, hogy őt örökbefogadó szülőkhöz elhelyezzék. Nehéz lenne most itt, az Önökhöz intézett levelemben, bizonygatnom bűnösségem vagy ártatlanságom mértékéről Önöket! De én a harmincöt év alatt már többször írtam Önöknek, Önök válaszoltak is levelemre, mert ezeket a válaszokat a mai napig őrzöm!

Én az eltelt 35 év alatt, ahol csak saját elgondolásom szerint segítséget kérhettem, mindenhova fordultam! Ezekről is őrzöm a dokumentációt. Tehát kislányom keresését, nem most teszem először! – És nem is utoljára! – Le kívánom szögezni, 56 éves nyugdíjas vagyok. Három felnőtt fiam van, és három szép kis unokám! Rendezett anyagi háttérrel bíró, és összetartó, rendes, szorgalmas három fiút neveltem fel. Mégis mindig űr volt a szívemben, mert kislányom hiányát éreztem, és jelenleg is érzem! Ebből nem lehet kigyógyulni!

Én magam is állami gondozott voltam, rajtam kívül a három testvéremmel együtt, én voltam a kisebb, és én születésemtől fogva nagykorúságomig! Akkor még nem úgy engedtek el bennünket az Intézetből, mint manapság engedik el a gyerekeket, hogy aki okosan gazdálkodik, megalapozhatja az életét, mert kap rá elég pénzt! A mi időnkben még sajnos nem is voltak olyan felvilágosultak a gyerekek, mint most! Rossz emberismerő voltam!

Hiába féltem az élet forgatagától, féltem hogy rossz útra keveredjek, igyekeztem mennél előbb tartozni valakihez, hogy biztonságban érezzem magam, mert az élettől nagyon féltem! Sajnos olyan embernek dőltem be, akiről nagyon későn tudtam meg, hogy nem kellett volna! Ő volt a lányom apja, aki kihasználta a naivitásomat! Ha az ember előre tudná, hogy elesik, akkor inkább leülne! Sajnos nem volt senkim sem, akihez tanácsért fordultam volna. Az akkori „Képes újság” szerkesztőjéhez is fordultam ...-ban segítségért, mert már akkor volt saját lakásom, jövedelemem és már akkor megvolt az első kislányom is! ... nevű újságírórt küldte a lap, járjon utána ügyemnek! Meggyőződtek arról itt, a ...-i gyámhivatalnál, hogy nem az erkölcstelenségem miatt került a lányom intézetbe. Azt mondták: minden mellett szól! Jogászt adtak volna a Laptól mellém, és már indítottam volna a pert az örökbefogadó szülők ellen, hogy visszakaphassam a kislányomat!

Felhívták a figyelmemet, hogy sikerem lehet az ügyben, de gondoljam át százszor is, mert igaz, hogy lakásom is van, és már a házasságból egy gyerek is született, de én még messze nem tudnék a kislánynak olyan anyagi hátteret biztosítani, mint az örökbefogadó szülők, és lelkiileg is sérülne a gyerekeim! Én meg ezt végképp nem szerettem volna! Az ő érdekében lemondtam a per indítását, és 35 éve felemésztetem saját lelkemet és érzelmeimet! Nincs olyan este, hogy ne sírva aludjak el! Kérem, hogy szánjanak meg, bűnhődtem már eleget! Írják meg, hogy hova adták ki örökbe! Az adatai: ...

Köszönettel: ...

„Közvetlenül a lemondás után a vér szerinti anyának meg kell kísérelnie, hogy feldolgozza döntése következményeit, fizikailag, emocionálisan és kognitív szinten is hozzászokjon a veszteséghez, ami érte, ugyanakkor meg kell birkóznia számos más eseménnyel, stressz-faktoral, amelyek szerephez jutottak az életében az alatt az idő alatt, amíg eljutott a lemondásig. (...) Valójában ez a felfokozott sebezhetőség és összezavarodottság ideje, sokaknál társítva azzal a sürgető vágygal, hogy életük visszatérjen a normális kerékvágásba.” (Winkler, 1988, 53. old.). Az, hogy ebben az élethelyzetben intenzív, akár terápiás segítségre lehet a legnagyobb szükségük, bár vitathatatlan, mégis ellentmondhat az igénynek, hogy minél előbb folytathassák az életüket. Ilyenkor is fontos, hogy minden tájékoztatást megkapjanak az elérhető szolgáltatásokról, különösen az önszolgáltató csoportokról, amelyeket nézetem szerint szociális munkás feladat volna megszervezni az örökbefogadás minden szereplője érdekében és esetében. A felkészült szakemberek elérhetősége mellett ugyanis legalább olyan fontos lenne az, hogy hasonló helyzetben levőkkel találkozhassanak.

A vér szerinti anyák életében rendre eljönnek olyan pillanatok, amikor felerősödnek a lemondással kapcsolatos érzések, és ezekben a pillanatokban vagy periódusokban nagyobb valószínűséggel fordulnak segítségért, mint máskor. Szakemberek szerint ilyen helyzet vagy esemény az örökbeadott gyerek születésnapja, amely különösen nehéz időszak. Az új párkapcsolatok kezdetekor szintén újra felmerül a bizalom, az intimitás, a szexualitás és az önértékelés problémája, másrészt az a dilemma, hogy elmondják-e ezt új partnerüknek. Feltépi a sebeket egy új gyerekek születése, ahol a kötődés és a vállalt szülői szerep kialakulása fokozza annak az időszaknak a fájdalmát, amikor mindez nem történt meg; és végül bármiféle nyilvánosság, más örökbeadók nyilatkozatai, beszámolóiról, ők mit éreztek, szintén újra közelebb hozza az élményt.

A probléma újra intenzívebbé válása többféle igényt szülhet. Lehet, hogy amire leginkább szükségük van, az a gyász-munka elvégzése, és a továbblépés. Winkler szerint a legtöbb vér szerinti anyát az viszi vissza azokhoz a szakemberekhez, akiket egyébként nem kívánnának újra látni, hogy gyászreakcióik súlyossága akadályozza őket életvitelükben. „Sok vér szerinti szülő gyász munkáját az segíti leginkább, ha más vér szerinti szülővel találkozhatnak. Nagy terápiás értéket tulajdonítanak annak a ténynek, hogy másokkal osztoznak sorsukban, megértik egymást, és megerősítést kaphatnak abban, hogy reakciójuk nem természetellenes, sőt, mindannyian így vannak ezzel. Az örökbeadott gyerek meggyászolása adja meg annak alapját, hogy többi nehézségükkel is szembenézzenek, amilyen az önértékelés, a helyzet másoknak történő elmondása, vagy a kereséssel kapcsolatos álláspontjuk.” (61. old.). Ez tehát jó kezdet lehet a többi probléma felgöngyölítésében, hiszen nagyon gyakran az örökbeadással nem szűnnek meg az azt szükségessé tevő nehézségek, csupán kiegészülnek az ebből eredő problémákkal.

A vér szerinti szülők esetében, az örökbe fogadottakhoz hasonlóan életük során bármikor bekövetkezhet az az időszak, amikor úgy érzik, hogy elengedhetetlen, hogy valamit megtudjanak a másiktól. Szintén a vér szerinti szülőkkel kapcsolatos, széles körben osztott sztereotípiák, hogy elutasítóan reagálnak

arra, ha gyermekük megpróbálja keresni őket, féltvén azóta kialakult életüket, amelyben senki nem tud a „botlásukról”. Természetesen ilyen is előfordulhat, és ezért is nagyon fontos, hogy a keresésben, bárki kezdeményezze is azt, szakember segítségét vegyék igénybe, aki segít átgondolni minden szempontot, többek közt azt is, hogy ne zavarják meg egymás életét. A kutatási eredmények azonban megint mást bizonyítanak. A már egyszer idézett Sorosky vizsgálat megkérdezte a vér szerinti anyákat, hogy szeretnék-e felfrissíteni azt az adatbázist, ami alapján gyermekeik megtalálhatják őket, ha keresik. Erre a megkérdezettek 95%-a igennel válaszolt. Sachdev megfigyelései szerint a vér szerinti anyák általában vonakodnak megtenni a keresés első lépését, nem érzik úgy, hogy joguk van felvenni gyermekükkel a kapcsolatot, de alig várják, hogy ők megtegye. Négy általa áttekintett vizsgálatból 82% és 92% közötti azon vér szerinti szülők aránya, akik beleegyeznének a találkozásba, ha gyermekük megkeresné őket, és a valóságban megkeresettek 70-98%-a ténylegesen igent mondott. (Sachdev, 1989, 4. old.). Ezekben az esetekben is fontos volna, hogy a vér szerinti szülők is találjanak olyan – örökbeadói kérdésekben járatos – szakembereket, akik segítségükre lehetnek annak feldolgozásában, ahogyan a keresés eredménye alakult.

Miért nem szóltak előre? – kérdezik világszerte azok a nők, akik hangot adnak az örökbeadással kapcsolatos élményeiknek. Dühösek, amiért a többenél jobb, gyakran egyetlen megoldásnak hittek valamit, ami váratlanul sok fájdalmat okozott a későbbiekben. Ugyanakkor nagyon sok lemondó szülőről továbbra sem tudunk semmit, a rossz érdekérvényesítés, önmaguk hibáztatása, a szégyen, és gyakran a továbbra is kilátástalan élethelyzet megakadályozza őket abban, hogy reális közelségbe kerüljenek saját érzelmeikkel, szükségleteikkel. Természetesen lehetnek köztük, akikről azért nem hallunk, mert teljesen elégedettek döntésükkel, és feldolgozták annak következményeit. De fájdalmasan valószínűtlen, hogy ők lennének többségben, ami viszont azt jelenti, hogy még nagyon sok dolgunk van. Az örökbeadással távolról sem az a helyzet, amellyel mindenki automatikusan jól jár, és élhet boldogan tovább. Az örökbeadóknak végre elkezdünk előre szólni erről. Legfőbb ideje lenne, hogy a lemondóknak is megtegyük.

IDÉZETT IRODALOM

- Griffith, K.C.: *The Right to Know Who You Are*. Katherine W. Kimbell, 1991
- Lifton, B.J.: *Lost and Found The Adoption Experience*. Harper and Row, New York, 1979
- Sachdev, P.: *Unlocking the Adoption Files*. Lexington, D.C. Health, 1989
- Sorosky, A.D.–Baran, A.–Pannor, R.: *The Adoption Triangle*. New York, Anchor, 1978
- 1997/2, 180-192. old.
- Wells, S.: On Being a Birth Mother. *Adoption and Fostering*, 1990 (14:2), pp. 30-31.
- Wells, S.: *Within Me, Without Me Adoption: an Open and Shut Case*. London: Scarlet Press, 1994
- Winkler, R.C. et al.: *Clinical Practice in Adoption*. Oxford, Pergamon Press, 1988